

До спеціалізованої вченої ради Д 41.086.03
у Національному університеті «Одеська
юридична академія»

ВІДГУК

**офіційного опонента, кандидата юридичних наук,
доцента Острогляда Олександра Васильовича
на дисертацію Зінченка Валерія Михайловича
на тему: «Достатність доказів у кримінальному провадженні»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний
процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-
розшукова діяльність**

Актуальність теми дослідження. Кримінальне процесуальне доказування як фундаментальна наукова і правова категорія, з однієї сторони, визначає основний зміст кримінального процесу та функціонування всіх його інститутів, а, з іншої, – є однією з основних кримінальних процесуальних гарантій та ефективним процесуальним засобом прийняття законних, обґрунтованих і вмотивованих процесуальних рішень, спрямованих на виконання завдань кримінального провадження, визначених ст. 2 КПК України. Одним з етапів кримінального процесуального доказування є оцінка доказів, яка здійснюється з метою формування у свідомості суб'єкта доказування на конкретний момент здійснення кримінального провадження обґрунтованого доказами висновку про доведеність фактів та обставин, що підлягають доказуванню. Завершальним етапом оцінки доказів є встановлення достатності сукупності зібраних доказів та їх взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення. Тобто оцінка доказів за критерієм достатності дозволяє відобразити наявність сукупності належних, допустимих і достовірних

доказів, які необхідні для встановлення обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, та перебувають у взаємозв'язку для прийняття процесуального рішення.

Зважаючи на вагоме значення оцінки доказів у кримінальному процесуальному доказуванні, дослідженню проблематики встановлення їх достатності присвячено значну кількість наукових і навчально-методичних праць сучасних фахівців з кримінального процесу. Зокрема, до теоретичних і практичних аспектів вказаної проблематики звертаються Ю.П. Аленін, Н.Р. Бобечко, І.В. Гловюк, С.В. Гнатенко, В.Г. Гончаренко, В.О. Гринюк, Ю.М. Грошевий, М.В. Деєв, В.А. Завтур, В.С. Зеленецький, О.В. Капліна, С.О. Ковальчук, Р.В. Костенко, М.О. Кочкіна, Г.Р. Крет, Т.В. Лукашкіна, М.М. Михеєнко, М.А. Погорецький, В.О. Попелюшко, С.М. Сівочек, С.М. Стахівський, А.С. Степаненко, М.М. Стоянов, В.І. Теремецький, О.О. Торбас, О.В. Фараон, Ф.В. Чирков, С.А. Шейфер, О.Г. Шило та інші вітчизняні і зарубіжні вчені. Водночас, незважаючи на істотний внесок науковців у розробку проблематики достатності доказів, значна кількість її теоретичних і практичних аспектів на сьогодні не досліджувалася, розкривалася фрагментарно, недостатньо повно або не отримала однозначного вирішення.

Потрібно відзначити, що дисертація В.М. Зінченка є першою в Україні, після набрання чинності КПК України 2012 року, кваліфікаційною науковою працею, в якій на основі комплексного аналізу проблем правотворчого та правозастосовного характеру розроблено й обґрунтовано концепцію достатності доказів у кримінальному провадженні. Тому, беззаперечно, ця комплексна наукова праця сприяє удосконаленню теорії кримінального процесуального доказування та відіграє вагому роль у побудові ефективного кримінального процесу України.

Про актуальність теми дисертації В.М. Зінченка свідчить також її зв'язок з науковими програмами, планами, темами. Робота виконана на кафедрі кримінального процесу Національного університету «Одеська юридична академія» в межах плану науково-дослідної роботи кафедри кримінального

процесу Національного університету «Одеська юридична академія» «Динаміка кримінального процесуального законодавства України: досвід та перспективи» на 2016-2020 роки як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» на 2016-2020 роки (державний реєстраційний номер 0116U001842).

З цих міркувань є підстави для твердження, що обрана дисертантом тема дослідження має комплексний і пріоритетний характер, важливе теоретичне та прикладне значення, а отже, й безперечно високий рівень актуальності.

Мета і завдання дослідження повною мірою узгоджуються з планом дисертації, визначені правильно та логічно співвідносяться з об'єктом і предметом дослідження.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій дисертаційного дослідження підтверджується коректною методологією, використаною нормативною базою, фундаментальною теоретичною та емпіричною основою дослідження.

Методологічним підґрунтям дослідження стала сукупність таких методів: системно-структурного, структурно-функціонального, формально-юридичного, соціолого-правового методу, методу теоретико-правового моделювання. Комплексне застосування вказаних методів, з урахуванням їх взаємозв'язку та взаємозалежності, сприяло забезпеченню всебічності і повноти проведеного дослідження, об'єктивності та достовірності отриманих результатів.

Нормативну основу дисертації становлять: Конституція України, міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, акти кримінального та кримінального процесуального законодавства України.

Теоретичну основу дослідження складають наукові праці українських і зарубіжних учених у галузі кримінального, кримінального процесуального права та криміналістики.

Емпіричну базу дослідження становлять: рішення ЄСПЛ, рішення КС України, постанови ВС, постанови Пленуму ВС України, листи ВССУ, матеріали понад 100 кримінальних проваджень, результати проведеного узагальнення судової практики, у ході якого опрацьовано понад 300 судових рішень, внесених до Єдиного державного реєстру судових рішень, результати анкетування 38 суддів місцевих та апеляційних судів, 42 слідчих, 28 прокурорів і 32 адвокатів центрального і західного регіонів України (усього 140 респондентів).

Відповідно, наукові положення, висновки і рекомендації дисертаційного дослідження є обґрунтованими та методологічно вірними, мають системний, комплексний характер і містять наукову новизну.

Наукова новизна отриманих результатів визначається обраною темою і колом розглянутих у дисертації питань. Дисертація є першою в Україні, після набрання чинності КПК України 2012 року, кваліфікаційною науковою працею, в якій на основі комплексного аналізу проблем правотворчого та правозастосовного характеру розроблено й обґрунтовано концепцію достатності доказів у кримінальному провадженні.

Сформульовані та аргументовані автором результати дисертаційного дослідження є важливими у теоретичному і практичному аспектах, містять елементи наукової новизни та пропозиції щодо удосконалення кримінального процесуального законодавства.

До найбільш вагомих наукових положень, що характеризуються новизною або її елементами, потрібно віднести такі:

вперше:

охарактеризовано достатність доказів як неодмінну умову застосування стандартів доказування під час ухвалення відповідних процесуальних рішень та забезпечення їх дотримання, а також розкрито взаємозв'язок вказаної властивості доказів із кожним з основних стандартів формування рівня переконання, необхідного для прийняття відповідного процесуального рішення

(стандартів «обґрунтована підозра», «достатня підстава» та «поза розумним сумнівом»);

розкрито вплив достатності доказів на визначення форми закінчення досудового розслідування та розглянуто її як необхідну умову забезпечення обґрунтованості процесуальних рішень сторони обвинувачення, що ухвалюються у зв'язку із закінченням досудового розслідування, а саме: обвинувального акта, у тому числі складеного у зв'язку з укладенням під час досудового розслідування угоди, клопотання про застосування примусових заходів медичного та виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності і постанови про закриття кримінального провадження;

узагальнено коло випадків здійснення оцінки доказів із точки зору їх достатності сторонами кримінального провадження під час судового провадження у першій інстанції та розкрито механізм її встановлення у кожному з наведених випадків;

узагальнено коло процесуальних документів і дій сторін кримінального провадження, що відображають здійснювану ними оцінку доказів із точки зору їх достатності під час апеляційного провадження та розкрито механізм її встановлення на момент складання відповідних процесуальних документів і вчинення відповідних процесуальних дій;

вдосконалено:

вимоги до змісту письмового повідомлення про підозру за рахунок обґрунтування пропозиції щодо підтвердження наведених у ньому фактичних обставин кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється особа, доказами, оціненими слідчим, прокурором відповідно до ст. 94 КПК України;

доктринальне визначення поняття доказів, достатніх для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення, шляхом врахування у ньому сутнісних елементів достатності доказів та її взаємозв'язку з предметом доказування;

вимоги до змісту обвинувального акта за рахунок обґрунтування пропозиції щодо підтвердження наведених у ньому фактичних обставин кримінального правопорушення, які прокурор вважає встановленими, доказами, оціненими прокурором відповідно до ст. 94 КПК України;

теоретичні напрацювання щодо змісту неповноти судового розгляду як підстави для скасування або зміни судового рішення судом апеляційної інстанції, зокрема з урахуванням узагальнення норм кримінального процесуального закону та сформованої на його основі судової практики обґрунтовано, що неповнота судового рішення зумовлена або невстановленням судом першої інстанції обставин, що становлять предмет доказування у кримінальному провадженні, або обґрунтуванням ним судового рішення на основі недостатньої сукупності доказів;

дістало подальшого розвитку:

доктринальні підходи до визначення сутності достатності доказів, зокрема на основі аналізу наведених вченими визначень поняття цієї процесуальної властивості доказів встановлено коло покладених в основу кожного з них її сутнісних елементів, уточнено їх з урахуванням норм кримінального процесуального закону та визначено шляхом наведення переліку;

наукові підходи стосовно доцільності нормативного закріплення у кримінальному процесуальному законі поняття достатності доказів, зокрема сформовано авторський підхід до визначення кола аспектів, які підлягають урахуванню під час розробки відповідних доповнень до КПК України;

наукові положення щодо взаємозв'язку достатності доказів і меж доказування, зокрема наведені вченими позиції узагальнено шляхом виокремлення двох підходів: статичного (з точки зору якого межі доказування дозволяють встановити за допомогою отриманих доказів кожен з обставин, що підлягають доказуванню) та динамічного (з точки зору якого межі доказування забезпечують оперування на момент ухвалення відповідного процесуального рішення сукупністю доказів, достатньою для його постановлення).

Чимало інших положень дисертації також характеризуються власним новітнім баченням і тлумаченням дисертанта і, в сукупності з наведеними, є вагомим внеском до науки кримінального процесуального права в цілому і теорії кримінального процесуального доказування зокрема.

Таким чином, ступінь наукової новизни дослідження, обґрунтованість наведених у ньому положень, висновків і рекомендацій відповідає вимогам до дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що сформульовані в дисертації висновки та пропозиції можуть бути використані у: науково-дослідній діяльності – для подальшої розробки теоретичних і практичних проблем доказування (Акт Івано-Франківського юридичного інституту Національного університету «Одеська юридична академія» від 20.11.2019 р.); правотворчій діяльності – для вдосконалення КПК України у частині визначення поняття достатності доказів і механізму її встановлення під час досудового розслідування та судового провадження; правозастосовній діяльності органів досудового розслідування, адвокатів і судів – у ході здійснення досудового розслідування та судового розгляду у кримінальному провадженні; навчальному процесі – при підготовці лекцій і проведенні різних видів занять з навчальних дисциплін «Кримінальний процес» і «Практика складання процесуальних документів у кримінальних справах» (Акт Приватного вищого навчального закладу «Університет Короля Данила» від 28.11.2019 р.).

Особистий внесок здобувача в опублікованих працях становлять власні теоретичні розробки дисертанта.

Достатньою є **апробація результатів дослідження**. Основні положення дисертації відображено у 8 публікаціях, в тому числі 4 наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України, 1 науковій статті, опублікованій у зарубіжному періодичному виданні з юридичного напрямку, тезах 3 доповідей та наукових повідомлень на міжнародних науково-практичних конференціях.

Оцінка змісту дисертації та автореферату. Науково обґрунтованою є структура дисертаційної роботи, яка дозволила автору в основному повно та всебічно розкрити предмет дослідження. Структура дисертації відображає поставлені завдання, об'єкт і предмет дослідження й охоплює як теоретичний, так і практичний аспект досліджуваної проблематики.

Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що включають дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (272 найменування) і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 231 сторінку, з яких основний текст – 186 сторінок.

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, сформульовано наукову новизну отриманих результатів, охарактеризовано їх практичне значення, наведено дані про апробацію результатів дисертації, публікації за темою дослідження, структуру й обсяг дисертації.

Перший розділ «Теоретико-правові основи достатності доказів у кримінальному провадженні» складається з чотирьох підрозділів і присвячений дослідженню її поняття та сутності, визначенню місця достатності доказів у системі їх процесуальних властивостей, встановленню її співвідношення з предметом і межами кримінального процесуального доказування та визначенню взаємозв'язку достатності доказів і стандартів доказування.

У підрозділі 1.1 обґрунтовано доцільність визначення сутності достатності доказів за допомогою виокремлення її сутнісних елементів, що дозволило розкрити онтологічні основи поняття цієї процесуальної властивості доказів. До числа сутнісних елементів достатності доказів слушно запропоновано віднести: 1) вказана процесуальна властивість передбачає наявність сукупності належних, допустимих і достовірних доказів; 2) достатність доказів встановлюється на основі внутрішнього переконання суб'єкта доказування, яке ґрунтується на всебічному, повному та неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження;

- 3) вона встановлюється на конкретний момент кримінального провадження;
- 4) встановлення достатності доказів спрямоване на ухвалення відповідного процесуального рішення.

З урахуванням наведеного розуміння сутності достатності доказів надано авторське визначення її поняття, під яким запропоновано розуміти їх системну процесуальну властивість, що відображає наявність сукупності належних, допустимих і достовірних доказів та встановлюється на основі внутрішнього переконання суб'єкта доказування, яке ґрунтується на всебічному, повному та неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, на конкретний момент кримінального провадження з метою ухвалення відповідного процесуального рішення.

Наведене розуміння дозволило дисертанту запропонувати авторську концепцію достатності доказів у кримінальному провадженні та, з урахуванням висловлених ним зауважень, обґрунтувати необхідність внесення відповідних доповнень до КПК України, спрямованих на визначення поняття та змісту достатності доказів.

У підрозділі 1.2 автором вказано, що достатність доказів являє собою їх системну процесуальну властивість, у зв'язку з чим її встановленню передують оцінка доказів із точки зору індивідуальних процесуальних властивостей, до числа яких ним віднесено належність, допустимість і достовірність.

Заслуговує на увагу позиція автора про те, що процесуальні властивості доказів перебувають у взаємозв'язку та взаємозалежності: встановлення належності, допустимості та достовірності доказів дозволяє визначити можливість їх подальшого використання у ході прийняття відповідного процесуального рішення, а останнє ґрунтується на сукупності належних, допустимих і достовірних доказів, достатніх у своїй сукупності для його ухвалення. Належність, допустимість і достовірність кожного окремо взятого доказу може виступати предметом самостійної оцінки, здійснюваної суб'єктом доказування, проте на момент ухвалення процесуального рішення вказані процесуальні властивості доказів визначаються у сукупності з їх достатністю,

що виступає неодмінною умовою ухвалення законного й обґрунтованого процесуального рішення у кримінальному провадженні.

У підрозділі 1.3 автор звертається до розкриття сформованих у доктрині кримінального процесу підходів до визначення поняття та структури предмета доказування і поняття меж доказування, на підставі чого формує авторський підхід до їх визначення.

Дисертант обґрунтовано доводить, що взаємозв'язок предмета доказування з достатністю доказів полягає у тому, що він орієнтує суб'єкта прийняття рішення на встановлення у конкретному кримінальному провадженні на конкретний момент його здійснення певної системи обставин, які підлягають доказуванню. Кожна з цих обставин повинна бути встановлена за допомогою доказів, сукупність яких дозволяє підтвердити її наявність на момент ухвалення відповідного процесуального рішення. При цьому така сукупність доказів має бути отримана щодо кожної з обставин, що входить до предмета доказування. Достатність доказів, у свою чергу, уможливорює встановлення кожної з обставин, які підлягають доказуванню, що забезпечує законність, обґрунтованість і вмотивованість відповідного процесуального рішення.

Слушним є висновок автора щодо співвідношення достатності доказів і меж кримінального процесуального доказування. Так, на думку здобувача, межі доказування чітко вказують на сукупність доказів, яка має бути отримана у конкретному кримінальному провадженні задля доведення обставин, що підлягають доказуванню. З однієї сторони, межі доказування дозволяють встановити за допомогою отриманих доказів кожну з обставин, що підлягають доказуванню, а, з іншої сторони, вони забезпечують оперування на момент ухвалення відповідного процесуального рішення сукупністю доказів, достатньою для його постановлення.

У підрозділі 1.4 дисертант досліджує сформовані у доктрині кримінального процесу підходи до поняття та системи стандартів доказування, на підставі чого формує авторський підхід до їх визначення.

Заслуговує на увагу розгляд дисертантом достатності доказів як неодмінної умови застосування стандартів доказування під час ухвалення відповідних процесуальних рішень та забезпечення їх дотримання, що дозволило йому розкрити взаємозв'язок достатності доказів із кожним з основних стандартів формування рівня переконання, необхідного для прийняття відповідного процесуального рішення, а саме: 1) достатність доказів забезпечує дотримання стандарту доказування «обґрунтована підозра» за рахунок підтвердження на основі наявних фактичних даних існування обґрунтованого припущення про вчинення особою кримінального правопорушення, необхідного для ухвалення процесуальних рішень про застосування низки заходів забезпечення кримінального провадження (тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом, відсторонення від посади, тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя, арешту майна, затримання особи і запобіжних заходів) та письмового повідомлення про підозру; 2) достатність доказів забезпечує дотримання стандарту доказування «достатня підстава» шляхом підтвердження на основі наявних фактичних даних наявності підстав, які дозволяють ухвалити процесуальне рішення про застосування низки заходів забезпечення кримінального провадження (виклику слідчим, прокурором, судового виклику, тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом і тимчасового вилучення документів, які посвідчують користування спеціальним правом, відсторонення від посади, тимчасового доступу до речей і документів, тимчасового вилучення майна, арешту майна та запобіжних заходів), про дозвіл на проведення обшуку та про надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій; 3) достатність доказів забезпечує дотримання стандарту доказування «поза розумним сумнівом» за рахунок підтвердження на основі наявних фактичних даних достовірного висновку про вчинення кримінального правопорушення обвинуваченим.

Другий розділ «Встановлення достатності доказів під час досудового розслідування» складається з трьох підрозділів і присвячений розкриттю

особливостей оцінки доказів із точки зору достатності на основних етапах цієї стадії кримінального провадження.

У підрозділі 2.1. автором обґрунтовано, що в ході застосування заходів забезпечення кримінального провадження оцінка доказів із точки зору їх достатності здійснюється: 1) учасниками кримінального провадження на момент подання клопотання про їх застосування; 2) слідчим суддею на момент постановлення ухвали про застосування заходів забезпечення кримінального провадження.

Дисертант слушно розглядає оцінку учасниками кримінального провадження доказів із точки зору їх достатності як неодмінну умову складання та подальшого подання клопотання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, зумовлену покладеним на них тягарем доказування та спрямовану на забезпечення обґрунтованості вказаного клопотання.

Заслуговує на увагу наведена автором характеристика процесуального аспекту встановлення достатності доказів слідчим суддею та її відображення у постановлюваних ним ухвалах про застосування заходів забезпечення кримінального провадження. Доречним вбачається здійснене здобувачем з урахуванням норм КПК України, судової практики національних судів та ЄСПЛ і теоретичних підходів виокремлення особливостей встановлення достатності доказів під час вирішення слідчим суддею питання про застосування запобіжних заходів.

У підрозділі 2.2 дисертант слушно характеризує достатність доказів у контексті кожної з підстав повідомлення про підозру, визначених ч. 1 ст. 276 КПК України, на підставі чого вказано на суперечливість ст. 177 і п. 2 ч. 1 ст. 276 КПК України та обґрунтовує доцільність виключення останньої з вказаних норм із кримінального процесуального закону.

Схвальної оцінки заслуговують пропозиції автора щодо вдосконалення вимог до змісту письмового повідомлення про підозру, а також обґрунтовані

ним пропозиції щодо внесення відповідних змін до КПК України шляхом доповнення ст. 277 частиною 2.

Заслужують на підтримку наведене здобувачем доктринальне визначення поняття доказів, достатніх для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення, під якими запропоновано розуміти докази, які у своїй сукупності дозволяють слідчому, прокурору дійти на конкретний момент досудового розслідування однозначного висновку про вчинення кримінального правопорушення конкретною особою та підтвердити за їх допомогою обставини, які підлягають доказуванню або мають значення для кримінального провадження.

Доречним є розкриття автором підстав зміни повідомлення про підозру в контексті встановлення слідчим, прокурором достатності/недостатності доказів, а саме зроблені ним висновки про те, що: 1) підставою зміни повідомлення про підозру у разі непідтвердження його частини є встановлена слідчим, прокурором недостатність доказів для доведення вчинення підозрюваним окремих епізодів або дій; 2) підставою доповнення раніше врученого повідомлення про підозру є встановлення слідчим, прокурором достатніх доказів, які вказують на вчинення підозрюваним інших кримінальних правопорушень.

У підрозділі 2.3 дисертант визначає вплив достатності доказів на визначення форми закінчення досудового розслідування та слушно розглядає її як необхідну умову забезпечення обґрунтованості процесуальних рішень сторони обвинувачення, що ухвалюються у зв'язку із закінченням досудового розслідування, а саме: обвинувального акта, у тому числі складеного у зв'язку із досягненням під час досудового розслідування угоди, клопотання про застосування примусових заходів медичного та виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності і постанови про закриття кримінального провадження.

Автор обґрунтовано поділяє позицію вчених про необхідність на момент складання обвинувального акта повного встановлення за допомогою достатніх

доказів обставин, які входять до предмета доказування, що дозволяє йому дійти висновку про те, що достатніми доказами в обвинувальному акті повинна однозначно встановлюватися не лише винуватість підозрюваного у вчиненні кримінального правопорушення, але й інші обставини, які складають предмет доказування.

Заслуговують на увагу пропоноване здобувачем удосконалення вимог до змісту обвинувального акта за рахунок обґрунтування пропозиції щодо підтвердження наведених у ньому фактичних обставин кримінального правопорушення, які прокурор вважає встановленими, доказами, оціненими прокурором відповідно до ст. 94 КПК України, а також наведена дисертантом авторська редакція пропонованої ним ч. 2-1 ст. 291 КПК України, яка б відображала такі вимоги до змісту обвинувального акта.

Третій розділ «Встановлення достатності доказів під час судового провадження» складається з двох підрозділів і присвячений розкриттю особливостей оцінки доказів із точки зору достатності у ході судового провадження в першій та апеляційній інстанціях.

У підрозділі 3.1 дисертант слушно розглядає достатність доказів як необхідну умову забезпечення обґрунтованості судових рішень і розкриває сукупність ознак, які характеризують обґрунтованість судового рішення та на підставі яких визначає її поняття.

Доречною є здійснена автором характеристика змісту достатності доказів у контексті постановлення ухвал про обрання, зміну та скасування заходів забезпечення кримінального провадження як проміжних судових рішень та постановлення обвинувального та виправдувального вироків, ухвал про застосування примусових заходів виховного та медичного характеру й ухвал про закриття кримінального провадження як кінцевих судових рішень.

Заслужує на увагу наведене здобувачем узагальнення кола випадків здійснення оцінки доказів із точки зору їх достатності сторонами кримінального провадження під час судового провадження у першій інстанції, до яких він відносить: 1) обґрунтування клопотання про обрання, зміну або

скасування заходів забезпечення кримінального провадження; 2) зміну прокурором обвинувачення, висунення ним нового обвинувачення та початок провадження щодо юридичної особи під час судового розгляду, відмову прокурора від підтримання державного обвинувачення; 3) виступи учасників кримінального провадження, вказаних у ч. 1 ст. 364 КПК України, з промовами у судових дебатах і виступ обвинуваченого з останнім словом; 4) обґрунтування учасниками кримінального провадження клопотання про відновлення з'ясування обставин, встановлених під час кримінального провадження, та їх перевірку доказами.

У підрозділі 3.2 дисертант обґрунтовано відзначає, що оцінка доказів із точки зору їх достатності для ухвалення судом першої інстанції оскаржуваних вироків та ухвал здійснюється судом апеляційної інстанції у ході встановлення наявності передбачених п. п. 1 і 2 ч. 1 ст. 409 КПК України підстав для скасування або зміни судового рішення: неповноти судового розгляду та невідповідності висновків суду, викладених у судовому рішенні, фактичним обставинам кримінального провадження. Встановлення судом апеляційної інстанції достатності доказів, досліджених судом першої інстанції, для ухвалення останнім оскаржуваного судового рішення призводить до залишення вироку або ухвали без змін. І, навпаки, у разі встановлення недостатності доказів, які призвели до неповноти судового розгляду або невідповідності висновків суду, викладених у судовому рішенні, фактичним обставинам кримінального провадження, суд апеляційної інстанції скасовує або змінює вирок чи ухвалу.

Слушною є наведена здобувачем характеристика змісту достатності доказів у контексті неповноти судового розгляду та невідповідності висновків суду, викладених у судовому рішенні, фактичним обставинам кримінального провадження як підстав для скасування або зміни судового рішення судом апеляційної інстанції.

Заслуговує на увагу здійснене дисертантом узагальнення кола процесуальних документів і дій сторін кримінального провадження, що

відображають здійснювану ними оцінку доказів із точки зору їх достатності під час апеляційного провадження, до числа яких ним запропоновано віднести: 1) апеляційні скарги, які подаються учасниками кримінального провадження, зазначеними у ч. 1 ст. 393 КПК України; 2) клопотання про обрання, зміну або скасування заходів забезпечення кримінального провадження; 3) заперечення учасників кримінального провадження, вказаних у ч. 1 ст. 393 КПК України, на апеляційну скаргу; 4) заяви учасників кримінального провадження про відмову від апеляційної скарги; 5) змінені та доповнені апеляційні скарги; 6) висловлені учасниками кримінального провадження доводи, викладені в апеляційних скаргах і запереченнях на них; 7) промови учасників кримінального провадження у судових дебатах.

Аналіз дисертації дає підставу констатувати, що вона є самостійним, цілісним і завершеним дослідженням актуальної для науки кримінального процесуального права проблематики достатності доказів у кримінальному провадженні. Мета і завдання дослідження сформульовані чітко та послідовно, що дозволило автору достатньо повно розкрити основний зміст теми, висвітлити найбільш актуальні її проблеми і зробити наукові висновки, що мають теоретичне й практичне значення.

Оцінюючи зміст дисертації та автореферату, потрібно відзначити, що основні положення, висновки і пропозиції, сформульовані у дисертації, ідентично викладені в авторефераті. Вони переважно знайшли свій ідентичний виклад у публікаціях з теми дисертації і також відображають актуальність обраної теми дослідження, належний ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і пропозицій, сформульованих у дисертації, та є вагомим внеском дисертанта у розвиток кримінальної процесуальної науки.

Дисертація написана грамотною юридичною науковою мовою та оформлена у відповідності до встановлених вимог. Комплексні дослідження кримінальних процесуальних питань відповідають науковій спеціальності, за якою здійснено дослідження. Повнота викладу В.М. Зінченком основних

результатів дослідження у дисертації, авторефераті та публікаціях відповідає встановленим вимогам.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Позитивно оцінюючи дисертацію В.М. Зінченка в цілому та вказуючи на її високий загальний науковий і практичний рівень, разом з тим потрібно зазначити, що автору у цій роботі, на думку офіційного опонента, не вдалося уникнути й певних дискусійних питань. Тому доцільно висловити такі зауваження і побажання:

1. У тексті дисертації (стор. 6, 9, 10, 13 дисертації та інші) достатність доказів розглядається здобувачем як їх процесуальна властивість. Водночас, процесуальні властивості доказів являють собою невід'ємні ознаки, наявності яких ті або інші відомості, наявні у кримінальному провадженні, підлягають визнанню доказами і, навпаки, за відсутності яких (або однієї з них) такі відомості не мають доказового значення та не можуть використовуватися в кримінальному процесуальному доказуванні. На це звертає увагу сам дисертант, вказуючи на те, що процесуальні властивості доказів являють собою невід'ємні вимоги, відповідність відомостей про факти яким дозволяє визнати їх доказами і використовувати їх у такій якості у кримінальному процесуальному доказуванні (стор. 30-31 дисертації). У зв'язку з цим достатність доказів потрібно розглядати не як їх процесуальну властивість, а як критерій оцінки сукупності доказів, що підтверджує або спростовує ту чи іншу обставину, яка підлягає доказуванню у кримінальному провадженні.

2. Автор обґрунтовує доцільність нормативного закріплення у кримінальному процесуальному законі поняття та сутності достатності доказів, узагальнює ті аспекти, які, на його думку, підлягають врахуванню в ході визначення поняття достатніх доказів і сутності достатності доказів, пропонує доповнити КПК України статтею 90-2 «Достатність доказів» і наводить її авторську редакцію (стор. 24-27 дисертації). Проте, як зазначалося вище достатність доказів є критерієм оцінки їх сукупності, у зв'язку з чим нормативне закріплення поняття достатніх доказів і сутності достатності

доказів, на відміну від належності та допустимості як їх процесуальних властивостей, вбачається недоцільним.

3. У підрозділі 1.2 автор встановлює місце достатності доказів у системі процесуальних властивостей, до числа яких, поряд із нею, відносить також належність, допустимість і достовірність. При цьому дисертант аналізує висловлені у доктрині кримінального процесу підходи до розкриття теоретичної моделі процесуальних властивостей доказів і вказує на недоцільність виокремлення інших властивостей, окрім наведених (стор. 31-34 дисертації). Водночас, як передбачає ч. 1 ст. 94 КПК України, сукупність зібраних доказів підлягає оцінці слідчим, прокурором, слідчим суддею, судом з точки зору не лише достатності, але й взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення. Поряд із цим, Європейський суд з прав людини у своїй практиці звертає увагу на обов'язок національних судів здійснити оцінку доказів з точки зору їх повноти (наприклад, рішення від 04.04.2017 у справі «Matanović v. Croatia»). У зв'язку з цим хотілося б з'ясувати позицію дисертанта щодо співвідношення достатності доказів з іншими наведеними критеріями оцінки їх сукупності: взаємозв'язком доказів та їх повнотою.

4. Під час досудового розслідування суб'єктами оцінки доказів, у тому числі й з точки зору їх достатності, як закріплює ч. 1 ст. 94 КПК України, є слідчий, прокурор і слідчий суддя. Водночас, досліджуючи у другому розділі дисертації особливості встановлення достатності доказів у зазначеній стадії кримінального провадження, автор звертається до розкриття повноважень слідчого судді в цій частині лише у ході застосування заходів забезпечення кримінального провадження (стор. 85-96 дисертації). Проте, проблематика оцінки слідчим суддею доказів із точки зору достатності під час ухвалення ним низки інших процесуальних рішень (зокрема, за результатами розгляду скарг на рішення дізнавача, слідчого про закриття кримінального провадження, рішення прокурора про закриття кримінального провадження та/або провадження щодо

юридичної особи, повідомлення дізнавача, слідчого, прокурора про підозру тощо) здобувачем не досліджується.

5. Третій розділ дисертації автор присвячує дослідженню механізму встановлення достатності доказів під час судового провадження та розкриває особливості оцінки сукупності доказів за цим критерієм у ході судового розгляду в першій (підрозділ 3.1) та апеляційній інстанціях (підрозділ 3.2). Проте, поза увагою дисертанта залишилося дослідження проблематики підстав і механізму встановлення достатності доказів під час судового розгляду в касаційній інстанції (наприклад, постанова Верховного Суду від 25.11.2019 р. у справі № 420/1667/18). Водночас, їх розкриття, посилене за рахунок використання практики Верховного Суду, дозволило б істотно збагатити дослідження практичних аспектів проблематики достатності доказів у кримінальному провадженні.

Разом з тим, наведені положення здебільшого мають дискусійний характер. Вони є висловленням власного бачення офіційним опонентом розкриття окремих питань предмета дисертаційної роботи, частина з яких, очевидно, може і не збігатися з позицією дисертанта і його наукового керівника. Зазначені положення у цілому не впливають на високу позитивну оцінку дисертації В.М. Зінченка, а лише свідчать про її актуальність, комплексність та багатогранність досліджуваних автором проблем.

Висновки. Актуальність, наукова новизна, науковий ступінь отриманих наукових результатів, кількість публікацій доводять, що дисертаційне дослідження Валерія Михайловича Зінченка є самостійною, завершеною науковою працею, в якій автором розв'язано конкретне наукове завдання, що має істотне значення для науки кримінального процесу, й отримані нові науково обґрунтовані результати.

Дисертація Валерія Михайловича Зінченка на тему: «Достатність доказів у кримінальному провадженні», подана на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність,

відповідає вимогам п. п. 9, 11, 12 і 13 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (з подальшими змінами і доповненнями).

На основі публічного захисту Валерій Михайлович Зінченко заслуговує на присудження йому наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.

Офіційний опонент –

доцент кафедри права та правоохоронної
діяльності Державного університету
«Житомирська політехніка»,
кандидат юридичних наук, доцент

О.В. Острогляд

Підпис кандидата юридичних наук, доцента,
доцента кафедри права та
правоохоронної діяльності
Острогляда О.В. засвідчую:

Учений секретар Державного університету
«Житомирська політехніка»
К.и.держ.упр.

Л.В. Сергієнко